

Saimaan ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysala Lappeenranta
Sosiaalialan koulutusohjelma

Riina Rauhamäki ja Netta Shemeikka

Toiminnallisuus tukena – koulukiusaamiseen vaikuttaminen 7. -luokalla

Opinnäytetyö 2013

Tiivistelmä

Riina Rauhamäki ja Netta Shemeikka
Toiminnallisuus tukena - kiusaamiseen vaikuttaminen 7. -luokalla, 34 sivua
Saimaan ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysala, Lappeenranta
Sosiaalialan koulutusohjelma
Opinnäytetyö 2013
Ohjaajat: lehtori Anne Backman

Opinnäytetyön aiheena on koulukiusaamiseen vaikuttaminen. Opinnäytetyömme on toiminnallinen. Tapasimme erästä 7.-luokkaa säännöllisesti puolen vuoden ajan. Tavoitteena oli ehkäistä ja vähentää luokassa esiintyvää kiusaamista sekä parantaa luokan ilmapiiriä ja ryhmähenkeä. Tavoitteiden saavuttamisen tukena käytettiin erilaisia toiminnallisia menetelmiä.

Jokaisella on varmasti kokemuksia kiusaamisesta. On voinut olla itse kiusatun tai kiusaajan roolissa tai on ainakin nähnyt jotakuta kiusattavan tai kuullut tarinan ystäviltä. Viime aikoina kiusaamisesta on ryhdytty keskustelemaan enemmän. Kiusaamista tosin tapahtuu siitä huolimatta. Kiusaamisella voi olla kauaskantoisia vaikutuksia yksilön elämään ja hänen asemaansa yhteiskunnassa. Tämän vuoksi kiusaamisen havaitseminen ajoissa ja siihen puuttuminen on tärkeää.

Opinnäytetyön päätavoitteena oli kiusaamisen vähentäminen. Oppilaiden palautteen mukaan tilanne oli parantunut. Meille muutosta ei juurikaan näkynyt. Kiusaaminen kuitenkin jatkui joiltain osin edelleen koulun sekä meidän tuestamme huolimatta. Tukimuodot eivät muodostaneet tarpeeksi intensiivistä ja jämäkkää kokonaisuutta luokan tarpeisiin nähden. Kiusaamista esiintyi luokassa henkisenä ja fyysisenä väkivaltana. Opinnäytetyön tulokset perustuvat tekijöiden ja opettajien tekemiin havaintoihin sekä oppilaiden antamaan palautteeseen.

Jatkotutkimusaiheena voisi olla tutkimus siitä, miten oppilaat kokevat opettajien kiusaamiseen puuttumisen. Huomataanko kiusaamista, miten siihen puututaan, ja miten oppilaat haluaisivat siihen puuttuttavan. Ryhmän kanssa voisi kokeilla myös intensiivisempää jatkotyöskentelyä koulukiusaamiseen vaikuttamiseksi.

Asiasanat: koulukiusaaminen, ryhmä, sosiaaliset taidot

Abstract

Riina Rauhamäki and Netta Shemeikka
Effects of functional interventions on bullying among 7th graders, 34 pages
Saimaa University of Applied Sciences
Health Care and Social Services, Lappeenranta
Degree Program in Social Services
Bachelor's Thesis 2013
Instructor: Senior Lecturer Anne Backman

This thesis is a practice-based thesis. The work was commissioned by a comprehensive school. The subject was a seventh grade school class. Students were met regularly within a half year. The objective of the work was to prevent and/or decrease bullying. Purpose was also to make a better team spirit. To achieve these purposes, observation and functional methods were used.

The main purpose was to decrease bullying. The final result of this thesis was that there were no changes in the class situation. Bullying was still present. Students said that there was some improvement in the class spirit. The results indicated that the support for the class was not enough. Support should be more intensive to get a better situation. These results are based on perception and knowledge of authors and school teachers.

Recommendations for further study include investigations about what students think about how teachers should intervene in bullying as well as studying how they intervene now, and whether or not they are effective.

Keywords: school bullying, group, social skills

Sisältö

1	Johdanto.....	5
2	Koulukiusaaminen	6
2.1	Mitä kiusaaminen on?	6
2.2	Kiusaaminen tilastoissa	7
2.3	Kiusaamisen vaikutukset	8
2.4	Kiusaamiseen puuttuminen.....	10
2.4.1	Laki ohjenuorana.....	10
2.4.2	Vanhempien vastuu.....	10
2.4.3	Turvallinen koulu	11
2.4.4	Sosiaalityön keinot	12
2.4.5	Toimintamalleja kiusaamisen ehkäisyyn	13
3	Ryhmä	14
3.1	Ryhmän kehitysvaiheet.....	14
3.2	Ryhmän koheesio	16
3.3	Ryhmän roolit ja normit	17
3.4	Sosiaaliset taidot.....	18
3.4.1	Nuoren ystävyys- ja toverisuhteet	19
3.4.2	Perheen merkitys	20
4	Opinnäytetyön alkuvaiheet	20
4.1	Verkostopalaveri	22
4.2	Verkostopalaverin teemat	22
4.3	Tavoitteet ja toteutus.....	23
5	Opinnäytetyön tavoitteet	25
6	Opinnäytetyössä käytettävät menetelmät	25
7	Johtopäätökset	27
7.1	Omat havainnot ja kokemukset.....	27
7.2	Luokan palaute	29
8	Pohdinta	30
8.1	Oma oppiminen	31
8.2	Eettisyys ja luotettavuus	32
8.3	Tulosten hyödyntäminen ja jatkotutkimusaiheet	34
	Lähteet	

1 Johdanto

Opinnäytetyön aiheena on koulukiusaamiseen vaikuttaminen. Jokaisella on varmasti kokemuksia kiusaamisesta. On voinut olla itse kiusatun tai kiusaajan roolissa tai ainakin nähnyt jotakuta kiusattavan tai kuullut tarinan ystäviltä. Kiusaamisella voi olla kauaskantoisia vaikutuksia yksilön elämään ja hänen asemaansa yhteiskunnassa. Sen vuoksi kiusaamisen havaitseminen ja siihen puuttuminen on tärkeää.

Halusimme opinnäytetyön liittyvän nuoriin ja heidän elämäänsä koskettavaan aiheeseen. Harjoitteluissa olimme havainneet koulukiusaamisen olevan yleistä ja ajoittain rajuakin. Koulukiusaaminen on ajankohtainen asia, minkä vuoksi päädyimme valitsemaan sen opinnäytetyön aiheeksi.

Opinnäytetyö oli toiminnallinen. Tapasimme erästä 7.-luokkaa säännöllisesti puolen vuoden ajan. Tavoitteena oli ehkäistä ja vähentää luokassa esiintyvää kiusaamista sekä parantaa luokan ilmapiiriä ja ryhmähenkeä. Työskentelyn aikana kehitimme ryhmänohjaustaitoja, vuorovaikutus- ja yhteistyötaitoja, erilaisten toiminnallisten menetelmien käyttöä sekä teoreettista osaamista. Tuimme oppilaita ja koulua kiusaamiseen vaikuttamisessa. Tavoitteiden saavuttamisen tukena käytettiin erilaisia toiminnallisia menetelmiä.

Raporttimme teoriaosuudessa käsittelemme ryhmää ja koulukiusaamista. Perehdymme siihen, miten ryhmät muodostuvat, ja minkälaisia kehitysvaiheita ryhmä käy läpi. Kerromme ryhmän rooleista ja normeista sekä nuorten sosiaalisesta kehityksestä. Kirjoitamme mitä kiusaaminen on, ja miten se esiintyy. Tarkastelemme kiusaamisen yleisyyttä Etelä-Karjalassa. Käsittelemme kiusaamisen vaikutuksia yksilöön ja yhteisöön sekä pohdimme keinoja kiusaamiseen puuttumiseksi. Teoriaosuudessa käsitellään lyhyesti myös muita toimintaamme liittyneitä aiheita. Raportin lopussa kerromme opinnäytetyöprosessistamme. Kirjoitamme omista havainnoistamme ja pohdimme onnistumistamme tavoitteiden toteutumisen kautta.

2 Koulukiusaaminen

2.1 Mitä kiusaaminen on?

Niin kauan kuin ihminen on tekemisissä toisten ihmisten kanssa, ei erimielisyyksiltä tai konflikteilta voi välttyä. Ensimmäiset tilanteet tulevat vastaan jo lapsena. (Salmivalli 2010, 12.) Kiusaaminen alkaa usein salakavalasti. Se voi alkaa pienistä tilanteista, jota kiusattu ei itsekään tunnista kiusaamiseksi. (Hamarus 2012, 27.)

Kiusaamiselle on monia määritelmiä (Salmivalli 2012, 12–13). Kiusaaminen on kuitenkin aina subjektiivinen kokemus. Kiusatun kokemus kiusaamisesta riittää määrittelemään tapahtuman kiusaamiseksi. (Hamarus 2012, 23.) Tarkoituksellisuus on yksi kiusaamisen määritelmään liittyvä asia. Kukaan ei vahingossa kiusaa. Kiusaamistilanteessa tyypillistä on epätasapaino kiusaajan ja kiusatun välillä. Kiusattu joutuu puolustautumaan ruumiillisesti, henkisesti tai sosiaalisesti epäreilussa tilanteessa kiusaajaa vastaan. (Hamarus 2008, 12.)

Kiusaamisen määrittelyn kannalta kiusaamisen muotoa tärkeämpää on kiusaamisen toistuvuus ja sen kohdistaminen yhteen ja samaan henkilöön. Yksittäistä tapausta ei välttämättä määritellä kiusaamiseksi, mutta toistuessaan se on selvää kiusaamista. (Salmivalli 2012, 14.) Kiusaamiseen tulisi kuitenkin ehdottomasti puuttua ennen kuin siitä tulee toistuvaa (Hamarus 2012, 23–24).

Kiusaaja toimii harvemmin yksin. Mukana voi olla ryhmä tai jopa koko koululuokka. (Salmivalli 2012, 12–13.) Kiusaamisella kiusaaja pönkittää omaa asemaansa. Hän tavoittelee valtaa ja tätä kautta suosiota kavereilta. (Hamarus 2008, 13.) Saavutettua valtaa ja voimaa hän käyttää systemaattisesti väärin (Salmivalli 2010, 12).

On hyvä muistaa, että kiusaamisella on monia eri ulottuvuuksia. Kiusaamisen osapuolina voivat olla oppilas, opettaja tai vanhempi, ja roolit mitkä tahansa. Esimerkiksi opettaja voi kiusata oppilasta. (Hamarus 2008, 15.) Osapuolista riippuen vaikutukset ovat erilaiset.

Kiusaaminen voi olla sanallista, fyysistä, epäsuoraa, omaisuuteen kohdistuvaa, internetissä tai puhelimella tapahtuvaa kiusaamista. Sanallinen kiusaaminen on nimittelyä tai muuten sanoilla loukkaamista. Fyysinen kiusaaminen on tönimistä, lyömistä, potkimista tai muuta pahoinpitelyä. Epäsuora kiusaaminen voi olla porukan ulkopuolelle jättämistä tai ilkeiden juttujen levittämistä muille. Omaisuuteen kohdistuvaan kiusaamiseen voi kuulua tavaroiden luvatta ottamista tai niiden rikkomista. Internetissä tai puhelimen välityksellä voidaan satuttaa monin tavoin. Juorut ja kuvat liikkuvat netissä nopeasti. Kiusattu voi kokea kaikkia näitä muotoja. (Salmivalli 2010, 14.)

Fyysinen kiusaaminen on helpompi huomata. Siitä jää yleensä jälkiä ja todistusaineistoa, esimerkiksi revityt vaatteet ja mustelmat. Henkistä kiusaamista on vaikeampi havaita. Esimerkiksi sanomisiin voi sisältyä piilomerkityksiä, joita aikuinen ei ymmärrä. Oppilas voi esimerkiksi sanoa toiselle ”onpa kivat housut”, kun todellisuudessa äänenpaino kertoo hänen tarkoittavan aivan päinvastaista. Tällaista kiusaamista pystyy helposti toteuttamaan opettajan läsnä ollessa. (Hamarus 2008, 95.)

2.2 Kiusaaminen tilastoissa

Kiusaaminen on valitettavasti hyvin tavallista ja tuttua joka koulussa. Vuoden 2010 kouluterveyskyselyn mukaan kiusaamista useita kertoja viikossa kokeneita oli neljä prosenttia oppilaista. Kerran viikossa kiusaamista koki neljä prosenttia, loput harvemmin tai ei lainkaan. Lukukauden aikana kiusaamiseen myöntää osallistuneensa useita kertoja viikossa kolme prosenttia oppilaista, kerran viikossa neljä prosenttia ja loput harvemmin tai ei koskaan. Nämä luvut ovat kouluterveyskyselyn mukaan kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisten kohdalla pysyneet lähes samanlaisina kymmenen viime vuoden ajan. (Terveystieteiden tutkimuskeskus, a.)

Kiusaamisen muoto	Prosenttia (%) oppilaista
Nimitelty ilkeästi, tehty naurunalaiseksi tai kiusoiteltu loukkaavasti	44
Jätetty huomiotta tai kaveriporukan ulkopuolelle	28
Lyöty, potkittu tai tönitty	13
Levitetty valheita toisille oppilaille loukkaamistarkoituksessa	21
Viety rahaa tai tavaraa tai rikottu tavaroita	6
Uhkailtu tai pakotettu tekemään asioita vastentahtoisesti	5
Loukattu kännykän tai Internetin kautta; viestit, soitot tai kuvat	9
Jollakin muulla tavalla	16

Taulukko 1. Kiusaamisen muodot (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, a.)

Kiusaajien ja kiusattujen mukaan tilanteeseen ei ole puututtu koulun aikuisen toimesta 71 prosentissa tapauksista (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, a.).

Koulun työilmapiirissä ongelmia koki 25 % oppilaista. Työympäristön rauhattomuus haittaa opiskelua 27 % oppilaista. Jopa 64 % oppilaista koki, että opettajat eivät ole kiinnostuneita oppilaan kuulumisista. 7 % oppilaista koki vaikeuksia koulukavereiden kanssa toimeen tulemisessa. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, b.)

2.3 Kiusaamisen vaikutukset

Kiusaamisella voi olla suuria vaikutuksia pidemmän ajan päähän. Siksi kiusaamiseen puuttuminen yksilön ja yhteisön kannalta on tärkeää juuri tänään. (Hamarus 2008, 80.)

Kiusaaminen vaikuttaa aina voimakkaasti yhteisöön. Yhteisö alkaa karttaa niitä ominaisuuksia, jonka takia yhteisössä on kiusattu. Ominaisuus voi olla esimerkiksi tietynlainen vaate tai hyvä koulumenestys. Sivustaseuraajat pelkäävät itse tulevansa kiusatuksi, joten välttävät kyseistä vaatetta tai eivät uskalla näyttää osaamistaan luokassa. (Hamarus 2008, 76–77.)

Kiusaaminen aiheuttaa luokassa turvattomuutta. Turvaton oppimisympäristö taas vaikuttaa väijäämättä oppilaiden oppimistuloksiin. Ilman avointa ilmapiiriä ei oppimiselle ole tilaa. Oppilaat saattavat miettiä tuntien aikana vain, etteivät nolaisi itseään. Pelko ja jännitys tukahduttavat myös luovuuden. Ilmapiiri vaikut-

taa kouluviihtyvyyteen, ja lopulta kouluun meno voi alkaa tuntua vastenmieliseltä. (Hamarus 2008, 77.)

Kiusaava yhteisö voi näyttää olevan yhteisöllinen. Yhteisöllisyys voi olla kuitenkin rikkonaista ja perustua pelolle ja vallan väärinkäytölle. Näennäinen eheys perustuu jonkin henkilön ulkopuolelle sulkemiselle. Kiusaavassa yhteisössä vastuun siirtäminen toiselle on helppoa. Jos yhteisössä on monta, jotka kiusaamistilanteeseen voisivat puuttua, osapuolet miettivät, miksi juuri minun pitäisi puuttua? Vastuun siirtäminen itseltä pois toisille on helpompaa isossa ryhmässä. Ajatellaan, että yhtä hyvin joku toinenkin voi puuttua. Tämä koskee sekä lapsia ja nuoria että aikuisia. (Hamarus 2008, 77–78.)

Kiusaaminen vaikuttaa kiusattuun vakavimmin yksilötasolla (Hamarus 2008, 79). Lapsi voi virheellisesti ajatella, että hänessä on jotain vikaa (Hamarus 2012, 27). Kouluun meno voi alkaa tuntua epämiellyttävältä. Poissaolojen takia oppilas jää muista jälkeen. Kiusattu oppilas voi esimerkiksi yrittää välttää joitakin valinnaisaineita, joihin kiusaaja osallistuu (Hamarus 2008, 76, 79.)

Kiusaamiseen liittyvät roolit voivat jäädä pysyviksi. Kiusaajan yhdeksi toimintatavaksi yhteisössä muodostuu kiusaaminen. Myöhemmin tämä voi näkyä hänen työpaikallaan, jossa hän toimii samalla tavalla. (Hamarus 2008, 78.) Kiusaaja voi myös kantaa kiusaamisesta syyllisyyttä pitkän aikaa (Hamarus 2012, 101). Kiusattu on tottunut alistumaan muiden kiusattavaksi. Myös tämä rooli voi jäädä pysyväksi.

Kiusaaminen herättää kiusatussa monia tunteita. Luottamuksen pettäminen on yksi vahvimpia tunteita. Kun luottamus on kerta toisensa jälkeen petetty, on siihen vaikea uskoa jatkossakaan. Muut tunteet voivat olla ahdistusta, yksinäisyyttä ja häpeää. Kiusattu voi kokea myös vihaa, inhoa tai katkeruutta kiusaamista ja kiusaajaa kohtaan. Kiusaamisesta aiheutuvien vaikutusten korjaaminen voi olla hyvin pitkä prosessi. Kokemusten ja tunteiden läpikäynti on kuitenkin tärkeää. (Hamarus 2012, 54, 94–95.)

2.4 Kiusaamiseen puuttuminen

2.4.1 Laki ohjenuorana

Perusopetuslain (1998/628) 29§ mukaan jokaisella opetukseen osallistuvalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Vuonna 2003 voimaan tullessa muutoksessa sanotaan:

”Opetuksen järjestäjän tulee laatia opetussuunnitelman yhteydessä suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta, häirinnältä sekä toimeenpanna suunnitelma ja valvoa noudattamista ja toteutumista.”
(Perusopetuslaki 1998/628.)

Suunnitelmasta tiedotetaan oppilaille, huoltajille, henkilöstölle ja yhteistyökumppaneille. Oikeus turvalliseen koulupäivään on kaikilla oppilailla ja jokaisen koulun aikuisen sitoutumista ja paneutumista asialle tarvitaan. Väkivaltaa, kiusaamista tai häirintää nähneen aikuisen tulee puuttua tilanteeseen. (Opetushallitus.) Oppilaan velvollisuus (35§) on käyttäytyä asiallisesti sekä osallistua perusopetukseen ja tehdä tehtävät tunnollisesti (Perusopetuslaki 1998/628).

Koulukiusaaminen voi täyttää myös rikoslain kohtia. Lain luvussa 21 on lueteltu henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia. Esimerkiksi jo pahoinpitelyn yritys (5§) on rangaistava teko. Luvussa 24 määritellään yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaaminen, jonka oppilas voi tehdä lähes huomaamatta. Oppilas voi kiusatessaan syyllistyä esimerkiksi yksityiselämää loukkaavaan tiedon levittämisen (8§) tai kunnianloukkaukseen (9§). Myös vahingontekoja (luku 35, 1§) voi tapahtua koulussa. (Rikoslaki 1889/39.)

2.4.2 Vanhempien vastuu

Lapsi tai nuori voi joskus jättää kertomatta ikävistä asioista vanhemmilleen. Hän ajattelee säästävänsä vanhempiaan ikäviltä asioilta. Aikuisten tietoon tulee vain pieni osa kiusaamisesta. Nuori ei aina luota siihen, että aikuinen puuttuu, tai että puuttumisella saataisiin kiusaaminen loppumaan. Kertomista voidaan nuorten keskuudessa pitää kanteluna, ja sen pelätään pahentavan kiusaamista. Nuorta on voitu uhata, että häntä kiusataan vielä pahemmin, jos hän kertoo aikuiselle. Kantelijat voidaan eristää ryhmästä. Tämä voi olla jälki-istuntoa pahempi rangaistus lapselle. (Hamarus 2012, 27–29; Hamarus 2008, 77.)

Kiusaamisen pahenemisen välttämiseksi tulee jokaisen aikuisen suhtautua kiusaamiseen sen vaatimalla vakavuudella ja pitää huolta siitä, että kiusaaminen loppuu. Suurin osa lapsista ja nuorista ei hyväksy kiusaamista. Heillä itsellä ei välttämättä ole uskallusta puuttua kiusaamiseen, mutta he odottavat aikuisen puuttuvan siihen. (Hamarus 2012, 28–29.) Näistä syistä johtuen on ensiarvoisen tärkeää, että lapsi otetaan todesta kun hän uskaltautuu kertomaan kiusaamisesta aikuiselle. Lasta ei saa torjua eikä vähätellä. Oikeanlaisen vastaanoton onnistuessa lapsi uskaltaa kertoa asioistaan myöhemminkin. (Hamarus 2008, 92–94.)

2.4.3 Turvallinen koulu

Koulussa kiusaamiseen on pyritty vaikuttamaan muiden oppilaiden avulla. Heitä on kehoitettu puuttumaan kiusaamiseen sitä havaitessaan ja kertomaan aikuiselle. Jos kaikki toimisivat näin, kiusaaminen saataisiin loppumaan hyvin nopeasti. Pelko joutua itse kiusatuksi voi olla kuitenkin puuttumishalua suurempi. (Hamarus 2008, 76.)

Koulussa olisi hyvä luoda yhteinen ymmärrys siitä, mitä kiusaamisella tarkoitetaan. Erityisesti se, miten oppilaat ymmärtävät kiusaamisen, on tärkeä selvittää, koska he ovat kiusaamisen tuottajia omissa ryhmissään. (Hamarus 2008, 16.) Yhteisymmärrys myös koulun ja vanhempien välillä on tärkeää. Kiusaamisongelmaa voidaan vähätellä ajattelemalla kiusaamisen kuuluvan lasten normaaliin vuorovaikutukseen. Toisaalta ongelmaa voidaan liioitella, kun tartutaan jokaiseen pienimpäänkin sanaharkkaan lasten välillä. (Salmivalli 2010, 15.)

Esimerkiksi syksyn ensimmäisessä vanhempainillassa voidaan miettiä, mitä kiusaaminen kyseisessä koulussa tarkoittaa. Tietyn määritelmän tekeminen ei kuitenkaan vähennä kiusaamisen esiintymistä määritelmän ulkopuolelle jäävissä muodoissa. Määritelmän avulla kiusaaminen on helpompi tunnistaa, mikä helpottaa siihen puuttumista. (Hamarus 2008, 16.) On myös hyvä sopia, miten menetellään kiusaamisen tullessa ilmi. Voidaan sopia, että vanhemmat ottavat yhteyttä, jos saavat tietää kiusaamisesta. On myös hyvä kertoa, miten kiusaamistapaukset koulussa selvitetään. (Hamarus 2012, 25.)

Turvallisesta koulusta kertoo se, että siellä vaikutetaan kiusaamiseen ennaltaehkäisevästi ja puututaan kiusaamiseen järjestelmällisesti (Hamarus 2008, 81–82). Esimerkiksi ryhmäytymisellä on iso merkitys, koska se luo mahdollisuuden ryhmähengen muodostumiseen, ja jäsenet kehittävät sopivia rooleja. Ryhmäytyminen on hyödyllistä myös ryhmän tavoitteiden ja toiminnan kannalta. Ryhmäytyminen on nopeampaa, jos ryhmällä on ohjaaja tai johtaja. (Kauppila 2000, 97.) Luokassa johtajana on opettaja. Opettajien asenne kiusaamiseen puuttumisessa on tärkeää. Lähtökohtana on myöntää, että koulussamme tapahtuu kiusaamista. (Hamarus 2008, 81–82.) Myöntämisen jälkeen ryhmää voi johdonmukaisemmin ohjata oikeaan suuntaan.

Kiusaamisten käsitteleminen tai käsittelemättä jättäminen vaikuttaa nuoren käsitykseen oikeudenmukaisuudesta. Kiusaamisen alussa kiusaaja-kiusattu –roolit eivät ole ehtineet vielä vakiintua, joten puuttuminen on tehokkaampaa. Riittävä syy tilanteen selvittämiseksi on kiusaamisen kokemus. Selvittelyssä on tukena aikuinen, joka pitää huolen siitä, että molempia osapuolia kuunnellaan tasapuolisesti. Aikuisen tulee myös huomioida jokaisen lapsen yksilöllisyys – toinen voi herkemmin kokea tietyn asian kiusaamisena, kun toisesta se on vain leikkiä. Selvittelyn tavoitteena on yhteisymmärrys tilanteesta ja sovinto. (Hamarus 2008, 14, 77.)

2.4.4 Sosiaalityön keinot

Samanaikaisesti voi olla muuttuvia näkemyksiä sosiaalityön tarkoituksista eri aikoina. Payne (2000) tarjoaa käytännöllisen ratkaisun ehdottaen, että sosiaalityön luonne muodostuu seuraavan kolmen näkökulman tasapainosta.

1. Ylläpitää jo olemassa oleva sosiaalinen järjestys ja mahdollistaa yksilöille palveluja osana sosiaalisten toimijoiden verkkoa (Individualist-reformist views).
2. Auttaa ihmisiä saavuttamaan henkilökohtainen tasapaino ja voima omaan elämäänsä, jotta he tuntevat olevansa kykeneviä osallistumaan sosiaaliseen kanssakäymiseen (Reflexive-therapeutic views).

3. Kannustaa sosiaalista muutosta yhteisöllisyyttä muuttamalla: edistämällä yhteistyötä, keskinäistä tukea, itsenäistymistä ja voimaantumista (Socialist-collektivist views).
(Banks 2012, 3.)

2.4.5 Toimintamalleja kiusaamisen ehkäisyyn

Lähivuosina Suomessa on kehitetty erilaisia lähestymistapoja kiusaamisen ehkäisemiseksi ja puuttumiseksi. Tällaisista toimenpiteistä kaksi pohjautuu ajantasaiseen suomalaiseen tutkimustietoon: KiVa Koulu ja Vaakamalli®. (Opetushallitus.) Yksi käytetyistä malleista on myös Lions Quest.

KiVa Koulu on Turun yliopiston psykologian laitoksen ja Oppimistutkimuksen keskuksen kehittämä koulukiusaamisen vastainen ohjelma suomalaisen perusopetuksen käyttöön. KiVa Koulu nimi tulee kiusaamisen vastaisesta tai kiusaamista vastustavasta koulusta. Ohjelma on otettu käyttöön suurimmassa osassa suomalaisia peruskouluja, yli 2200 koulua on rekisteröitynyt ohjelman käyttäjäksi. (Salmivalli 2010, 145.)

KiVa Koulu -ohjelmassa painotetaan vaikuttamista koko ryhmään, myös niihin lapsiin ja nuoriin, jotka seuraavat kiusaamista sivusta. Ideana on saada heidät tukemaan kiusattua ja vastustamaan kiusaamista. Ryhmään vaikuttaminen on tärkeä osa kiusaamisen vastustamisessa. Sivustaseuraajat usein rohkaisevat kiusaajaa ja pitävät kiusaamista yllä esimerkiksi nauramalla, vaikka eivät itse osallistuisi aggressiiviseen kiusaamiseen tai pilkkaamiseen. KiVa Koulu -ohjelmassa on yleisiä ja kohdennettuja toimenpiteitä. Yleiset toimenpiteet kohdistuvat kaikkiin oppilaisiin ja ovat enimmäkseen ennaltaehkäisevää toimintaa, kun taas kohdennetut toimenpiteet otetaan käyttöön kiusaamistapausten tullessa esiin. (Salmivalli 2010, 146.)

Kohdennettuja toimenpiteitä käytetään kiusaamistapausten tullessa esiin. Aikuiset reagoivat heti kiusaamiseen ja antavat apua ja tukea kiusatulle. Kaikissa KiVa Koulu -ohjelmaan osallistuvissa kouluissa on kolmen opettajan tai muun aikuisen (esim. koulukuraattori, terveydenhoitaja, rehtori) muodostama KiVa-tiimi, joka selvittelee kiusaamistapauksia yhdessä luokanvalvojan kanssa. Tiimiläiset keskustelevat kiusaamiseen osallistuneiden tai kiusatuksi joutuneiden

kanssa yksilö- ja pienryhmissä. Luokanvalvoja keskustelee muutaman luokkalaisen kanssa ja laittaa heidät pohtimaan, miten he voisivat tukea kiusattua jatkossa. Tiimiä ei ole tarkoitettu arkipäiväisiä välituntitappeluita ratkaisemaan, vaan tiimi selvittelee sellaiset tapaukset, jotka täyttävät kiusaamisen kriteerit. Selvittämiskeskusteluita seuraa aina seurantatapaaminen. KiVa Koulu -ohjelmassa ei tarkoituksella heti kiusaamistapausten tullessa esiin koota eri osapuolten vanhempia yhteispalaveriin, vaan annetaan oppilaiden ensin yrittää itse korjata toimintaansa. (Salmivalli 2010, 150.)

3 Ryhmä

Koulumaailmassa luokka muodostaa ryhmän, jonka tavoitteena on käydä opetussuunnitelman mukaisesti peruskoulu (Aho & Laine 2004, 203). Tavalla tai toisella ryhmän jäsenet hyötyvät toisistaan. Jokainen ihminen kuuluu elämänsä aikana useisiin erilaisiin ryhmiin. Ryhmiin kuuluminen on ihmisille tärkeää ja luontaista toimintaa. Ihmisjoukko muodostuu ryhmäksi, kun jäsenillä on jokin yhteinen tavoite, intressi tai tarve. Ryhmän ominaisuuksiin kuuluu merkittävästi vuorovaikutus ryhmän jäsenten kesken. (Kauppila 2000, 85; Aho & Laine 2004, 203; Kopakkala 2005, 37.)

Ryhmällä on kolme tehtävää: päätöksiin vaikuttaminen, toisten hyväksynnän saaminen sekä sovittujen ja muodostuneiden normien mukaan toimiminen. Ryhmädynamiikka saa aikaan myös kolme erilaista rakennetta. Ensimmäinen on valtarakenne, jonka muotoja on taloudellinen valta, palkitsemis- ja rankaisuvalta, asiantuntija valta, laillistettu valta ja mallivalta. Toinen rakenne on tunnerakenne, joka heijastelee ryhmän tunneilmapiiriä. Kolmantena rakenteena on normirakenne, joka toimii kirjoittamattomina tai kirjallisina ohjeina, sääntöinä tai toimintaperiaatteina. (Kauppila 2000, 95.)

3.1 Ryhmän kehitysvaiheet

Tuckman julkaisi artikkelin ryhmän kehitysvaiheista vuonna 1965. Hän nimesi ryhmän kehitykselle neljä vaihetta: forming, storming, norming ja performing, eli muodostusvaihe, kuohuntavaihe, sopimusvaihe ja hyvintoimiva ryhmä. (Kopakkala 2005, 48.) Ryhmän kehitysvaiheet voivat kulkea eri tavoilla. Vuorovaiku-

tukseen ryhmässä vaikuttaa useat sisäiset ja ulkoiset seikat, jotka voivat muuttaa ryhmän kehitystä tai palauttaa sitä aikaisempiin vaiheisiin. (Kauppila 2000, 99.)

Muodostusvaihe (forming)

Muodostusvaiheessa ryhmä tuntuu turvalliselta, ja yleensä ilmapiiri on myönteinen. Ryhmän toiminnan tavoitteita haetaan ja selvitetään yhteisiä pelisääntöjä. Ryhmän jäsenet ovat varovaisia, muodollisia, eivätkä ärsytä ketään. Jäsenet tarkkailevat toisiaan, tutkivat tilannetta sekä etsivät omaa paikkaansa ja rooliaan. Ensimmäiset ryhmäroolit määräytyvät. (Kauppila 2000, 97; Kopakkala 2005, 49.) Ryhmän jäsenet ovat hyvin riippuvaisia ohjaajastaan tai johtajastaan, jonka he odottavat auttavan heitä (Kopakkala 2005, 49).

Kuohuntavaihe (storming)

Kuohuntavaiheessa yksilöt tahtovat erottua ryhmästä. Ristiriitatilanteita on usein, ja vetäjää tai saatua tehtävää vastustetaan. Ryhmäläiset esittävät rohkeammin mielipiteitään ja tarttuvat muiden ajatuksiin. Ryhmää kohtaan tunnetaan pettymystä ja tyytymättömyyttä. (Kopakkala 2005, 49.) Ryhmä ei ole vielä kehittynyt ratkaisemaan ongelmia. Tässä vaiheessa kehittyvät ryhmälle keskeiset roolit, kuten johtaja. (Kauppila 2000, 97 - 98.)

Sopimisvaihe (norming)

Sopimisvaiheessa ryhmä vakiintuu. Ryhmän jäsenet alkavat hyväksyä toistensa rooleja ja ryhmähenki muodostuu. Koetaan yhteenkuuluvuutta ja jäsenten erilaisuus hyväksytään. Konfliktitilanteita pyritään välttämään. Pelisäännöt selkenevät ja ryhmä pyrkii yhteistoimintaan. Toiminnalle syntyy normeja ja sääntöjä. Ristiriitoja sovitellaan ja ne pyritään sivuuttamaan ja voimavarat käytetään tavoitteiden saavuttamiseen. Vuorovaikutus on sujuvaa ja jäsenet ilmaisevat itseään vapaammin. (Kauppila 2000, 98; Kopakkala 2005, 50.)

Hyvin toimiva ryhmä (performing)

Tässä vaiheessa ryhmä on tuottava, tehokas ja luova. Ryhmä toimii kokonaisuutena kohti tavoitteita ja osaa selvittää mahdolliset konfliktit. Viimein ryhmä

voi keskittyä tehtävänsä loppuun saattamiseen ja olla tehokas ongelman ratkaisussa. Ihmissuhde ja työnjaon ongelmat on selvitetty. Toiset otetaan huomioon ja vuorovaikutus ryhmässä onnistuu. Roolit ovat joustavia ja tarkoituksenmukaisia, ja ryhmäläisten erilaisuutta osataan käyttää hyödyksi. Ulkopuolisten on vaikea päästä ryhmän toimintaan mukaan ryhmän kiinteyden vuoksi. (Kopakkala 2005, 50–51.)

Ryhmän lopettaminen (adjourning)

Tämä vaihe on silloin, kun ryhmä lopettaa toimintansa. Ryhmä on joko saanut työnsä loppuun tai päässyt tavoitteeseensa. Ryhmän jäsenillä on hyvästien aika. Tunteet ovat voimakkaasti esillä ja vaihtelevat helpotuksesta haikeuteen ja alakuloon. (Kauppila 2000, 99; Kopakkala 2005, 51.)

3.2 Ryhmän koheesio

Ryhmään muodostuu oma ryhmäidentiteetti ryhmäytymisen ja ryhmän koheesion eli kiinteyden myötä. Ryhmän koheesioilla tarkoitetaan koko ryhmän kaikkien jäsenten tuntemaa vetovoimaa ryhmää kohtaan. Koululuokat ovat sidottuja ryhmiä, joista ei voi irtisanoutua kovin helposti, ja joissa toiminta jatkuu heikosta koheesioista huolimatta. Sidotun ryhmän koheesio ei helposti saavuta avoimien vapaaehtoisesti muodostettujen ryhmien tasoa, koska ryhmänmuodostus ei ole vapaaehtoista. Sidotussa ryhmässä heikko koheesio näkyy huonona ilmapiirinä, välinpitämättömyytenä, epäempaattisuutena, ja jäsenillä voi olla epäluuloja muihin, sulkeutuneisuutta, ahdistuneisuutta sekä motivaation puutetta toimintaan. Paikalla ollaan vain pakon edestä. (Aho & Laine 2004, 206.)

Ryhmän tulokset jäävät niukoiksi, koska sosiaalinen kulttuuri on huonoa ja yksilöiden suoristustasot laskevat. Heikon koheesion merkkejä ovat poissaolot, vähäinen kommunikointi ryhmän kesken, vihamieliset tunteenpurkaukset, haluttomuus yhteistoimintaan sekä syrjäänvetäytyvät jäsenet. (Aho & Laine 2004, 206.)

Avoimet ryhmät, jotka perustuvat vapaaehtoisuuteen, tarvitsevat toiminnan jatkamiseksi vahvan koheesion, koska muuten ryhmä hajoaa. Varhaisnuoruudessa ryhmän koheesioilla on suuri merkitys vapaa-ajan toiminnoissa, koska lapsen

kasvaessa tietoisuus ryhmäjäsenyydestä kasvaa. (Aho & Laine 2004, 203–204.)

Voimakkaalla koheesiolla on positiivisia vaikutuksia yksilölle, ryhmälle ja yhteisön toiminnalle. Ryhmällä ja yhteisöllä on silloin hyvä ilmapiiri, kun jäsenet viihtyvät ja välittävät toisistaan, ovat avoimia toisilleen, kertovat omista tunteistaan, kommunikoivat paljon keskenään sekä arvostavat toistensa toimintaa. Sidottujen ryhmien koheesioon olisi hyvä kiinnittää erityisesti huomiota, jotta ryhmän jäsenten hyvinvointia ja ryhmän toimintaa voitaisiin kehittää paremmaksi. (Aho & Laine 2004, 205-206.)

3.3 Ryhmän roolit ja normit

Ihmisellä on päivän aikana useita eri rooleja, jotka riippuvat siitä, kenen kanssa ollaan tekemisissä milläkin hetkellä (lapsi, oppilas, kaveri). Rooli määräytyy pitkälti muiden odotusten mukaan. Henkilö ottaa vastaan käytettävänä olevan roolin ja alkaa käyttäytyä sen edellyttämällä tavalla. (Aho & Laine 2004, 208; Koppala 2005, 96 - 100.)

Ihmisillä on tiettyjä odotuksia muiden kanssa ollessaan omasta ja toisten käyttäytymisestä. Kaikilla on jonkinlainen käsitys sosiaalisissa tilanteissa käyttäytymisestä. Tällaiset odotukset helpottavat sosiaalista vuorovaikutusta. (Aho & Laine 2004, 150.)

Uusissa vuorovaikutustilanteissa yritetään ottaa selville vihjeiden avulla, mihin rooleihin toiset kuuluvat. Rooli ja sosiaalinen asema muodostuvat yksilön omien persoonallisten ominaisuuksien ja käyttäytymisen perusteella. Roolien selvittämisen jälkeen odotetaan toisten käyttäytyvän jatkossa niissä rooleissa, jotka on ikään kuin sovitettu heille. Roolit tekevät ihmisten toiminnasta ennalta arvattavaa ja mahdollistavat yhteistyön onnistumisen. (Aho & Laine, 2004, 208; Koppala 2005, 96 - 100.)

Normien katsotaan olevan etenkin ryhmien ominaisuus, vaikka isoissa yhteisöissä ja yksilöiden kesken kehittyä myös sosiaalisia normeja. Sosiaaliset normit merkitsevät odotuksia, joiden täyttämistä vahvistetaan pakottein eli sanktioin. Normit vaativat ihmisiä käyttäytymään, ajattelemaan, tuntemaan ja ha-

vainnoimaan samalla tavalla. Normien yhdenmukainen toimiminen saa ryhmässä aikaan yhdenmukaista käyttäytymistä, mikä helpottaa vuorovaikutusta jäsenien kesken. (Aho & Laine 2004, 150.)

Normit voivat olla selkeästi esitettyjä käskyjä, kieltoja ja sääntöjä tai epäsuorasti ilmeneviä odotuksia. Sanattomasti voi olla sovittu miten pukeudutaan, elehditään, puhutaan tai käyttäydytään. Jos toimii normien vastaisesti, muut rankaisevat paheksumalla, moittimalla, etuuksien pidättämisellä tai eristämällä. (Aho & Laine 2004, 150.)

Lapset ja nuoret tuntevat voimakkaina kavereilta tulevat paineet. Lapset ja nuoret tahtovat tulla hyväksytyiksi, ja halu kuulua ryhmään on vahva. Monet taipuvat ryhmäpaineisiin sanktioita, kuten kiusaamista ja torjutuksi tulemista, välttääkseen. Lapset ja nuoret tarvitsevat vahvaa itsetuntoa ja itsenäisyyttä vastustaessaan paineita ja ryhmää. (Aho & Laine 2004, 152.)

3.4 Sosiaaliset taidot

Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot tarkoittavat eri asioita. Sosiaalisuus on synnynäinen temperamenttipiirre, kun taas sosiaaliset taidot täytyy opetella. Sosiaalisuus on halua olla muiden kanssa, kun taas sosiaaliset taidot merkitsevät kykyä olla ihmisten seurassa. (Keltikangas-Järvinen 2010, 17.)

Sosiaalinen kehitys ja persoonallinen kehitys liittyvät kiinteästi toisiinsa. Sosiaalisessa kehityksessä käsitellään ihmissuhteita ja ihmisen sosiaalista ympäristöä. (Aaltonen, Ojanen, Vihunen & Vilén 2003, 85.) Lapsuuden kasvuympäristö antaa ihmiselle eväät sosiaaliseen maailmaan. Varhaisilla ihmissuhteilla on suuri merkitys sille, kuinka ihminen myöhemmin kohtaa muita ihmisiä, ja millaisena hän kokee sosiaalisen maailman. Lapsuuden aikana ihminen itsenäistyy, oppii tulemaan toimeen muiden kanssa ja sisäistää omantunnon, moraalin ja perusarvot. Nuoruusiässä tulee uusia kehityshaasteita, joita ovat parisuhdetaitojen opettelu, emotionaalisen riippuvuuden väheneminen kasvattajista, valmistautuminen työelämään ja kestävämpään parisuhteeseen sekä yhteiskunnallisesti vastuuta ottavaan käyttäytymisen muotoutuminen. (Aaltonen ym. 2003, 85.)

On kasvattajan käsissä, miten hän omalla palautteellaan vaikuttaa lapsen sosiaalisuuden kehitykseen. Hyvä kehitys on kiinni siitä, miten aikuiset vastaavat lapsen omaan sosiaalisuuteen. Ympäristö muokkaa synnynnäiset taipumukset persoonallisuudeksi. Joitain piirteitä vahvistetaan ja joitain heikennetään. Usein vahvistetaan olemassa olevia taipumuksia. Ympäristö ja aikuiset antavat sosiaalisille lapsille paljon positiivista palautetta. Tätä positiivista palautetta tarvitsisi erityisesti matalan sosiaalisuuden omaava lapsi. (Keltikangas-Järvinen 2010, 38–40.)

3.4.1 Nuoren ystävyys- ja toverisuhteet

Varhaisnuorille (13–15-vuotiaille) toverit ja kaverit ovat merkittävimpiä käyttäytymisen malleja. Nuoruus on itsensä tutkimisen ja kokeilun aikaa. (Aho & Laine 2004, 135.) Ahon & Laineen (2004, 135) mukaan nuoret samaistuvat vahvasti ryhmäänsä ja nauttivat sen menestymisestä. Nuoret tarvitsevat rohkaisua ilmaista omia mielipiteitään ja korostaa yksilöllisyyttään.

Varhaisnuoruuden loppupuolella nuori tahtoo kuulua suurempaan ryhmään, eikä liiku enää vain parhaimpien kavereiden kanssa. Kavereiden hyväksyntä ja sen arvo ovat tässä vaiheessa vanhempien mielipiteitä merkittävämpiä. Nuori irtautuu kodista ja viihtyy kavereiden seurassa. Ystävyysuhteet syvenevät ja nuoret jakavat toisilleen hyvin henkilökohtaisia mielteitä ja tunteita. Vuorovaikutuksessa kavereiden kanssa nuori oppii ajattelemaan omia ja muiden näkökoh-
tia monipuolisemmin. (Aaltonen ym. 2003, 93.)

Ystävyysuhteilla on suuri merkitys nuoren persoonallisuuden ja identiteetin rakentumisessa. Tätä vahvistaa ystävysten samanlainen ajattelutapa, kiinnostuksen kohteet, arvot ja asenteet. Läheinen ystävyys edellyttää luottamusta, kunnioitusta ja vastavuoroista kiintymystä. Tyttöillä on enemmän läheisiä ystäviä kuin pojilla. Nuoret käsittelevät keskenään paljon erilaisia kasvamiseen ja aikuisuuteen liittyviä asioita, joista ei keskustella vanhempien kanssa. (Aaltonen ym. 2003, 93–94.)

Läheisen, hyvän ystävän tai kaverin puuttuminen voi vaurioittaa nuorta itsetunnon ja sosiaalisten taitojen kehityksessä. Hyvä ystävä antaa tukea ja varmuutta sekä vahvistaa itsetuntemusta. Nuoret rohkaistuvat myös kokeilemaan eri asioi-

ta ystävän kanssa. Oman ikäryhmän kanssa koetut asiat kehittävät sosiaalisen todellisuuden ymmärtämistä. Itsetunnon kehittymiselle on merkittävää muiden hyväksyvä suhtautuminen ja positiivinen palaute. Luokkakaverit vaikuttavat nuoren minäkäsitykseen ja muiden reaktiot auttavat nuorta ymmärtämään, miten käyttäytytään tai miten tulisi käyttäytyä. (Aaltonen ym. 2003, 93–94.)

3.4.2 Perheen merkitys

Vanhemmat voivat ehkäistä lapsensa riskiä päätyä kiusatuksi tai kiusaajaksi. Ympäristö voi jopa tukea lasta aggressiiviseen käyttäytymiseen ja kiusaamiseen. Käyttäytymistä voi tukea kotoa opittu toimintamalli. Lapsi voi saada kotoa hyväksyvän mallin aggressiiviselle käytökselle, kun siihen ei johdonmukaisesti puututa, ja kun lapsi saa tahtonsa läpi käytöksen avulla. Vanhemmat voivat myös itse näyttää huonoa esimerkkiä kyseisellä käytöksellä. Lapsen ei-toivottua käyttäytymistä ehkäisee se, ettei lapselta hyväksytä ilkeää käytöstä ketään kohtaan. On hyvä tarjota vaihtoehtoisia toimintatapoja kieltojen tueksi. (Salmivalli 2010, 93–94.)

Jorosen (2005, 63) tutkimuksessa nuoret nimesivät elämässä tyytyväisyyttä lisääviä tekijöitä. Henkilökohtaisiin ominaisuuksiin he listasivat huumorin, itsenäisyyden sekä tasapainon. Kouluun liittyviin tekijöihin tuli koulun arvostaminen. Sosio-ekonomisiin tekijöihin valikoituivat hyvä taloudellinen tilanne ja ehjä perhe. Perhesuhteissa korostuivat turvalliset perhesuhteet.

Perheen tuki on nuorille tärkeää. Nuoret kuvasivat perheen positiivisen ilmapiirin pitävän sisällään sallivuuden, jatkuvia keskusteluja, tukea ja aktiivista roolia nuoren elämässä. Negatiivisina asioina ilmapiirissä oli heitteillejätto, kritiikki, ankaruus ja pakottaminen. Tutkimustuloksissa perheen merkitys positiivisena voimavarana korostuu. (Joronen 2005, 67.)

4 Opinnäytetyön alkuvaiheet

Aloitimme opinnäytetyön suunnittelun keväällä 2012. Olimme aiemmissa opinnoissamme suuntautuneet nuoriso- ja lastensuojelutyöhön. Halusimme opinnäytetyömme kohderyhmäksi nuoret, erityisesti yläkouluikäiset. Harjoittelu- ja

työpaikoissa olimme havainneet, miten paljon kiusaamista esiintyy nuorten keskuudessa. Tästä heräsi mielenkiinto tehdä opinnäytetyö koulukiusaamiseen liittyen. Halusimme tietää koulukiusaamisesta enemmän. Suunnittelimme kyselytutkimusta yläkoululaisille. Tarkoituksenamme oli selvittää jossakin yläkoulussa, mitä kouluilla on tehty kiusaamisen ehkäisemiseksi ja lopettamiseksi. Lisäksi millaisia tuloksia toimenpiteillä on ollut.

Alkusyksystä 2012 otimme yhteyttä erääseen yläkouluun tarjotaksemme kyseistä tutkimusta. Rehtori ehdotti meille kuitenkin toiminnallista opinnäytetyötä tietyn 7.-luokan kanssa, jossa oli esiintynyt kiusaamista kuluneen syksyn aikana. Tarkoituksena oli tavata luokkaa säännöllisesti puolen vuoden ajan. Tavoitteena oli vaikuttaa luokan ilmapiiriin ja kiusaamistilanteeseen.

Kyseisellä 7.-luokalla kiusaaminen oli alkanut heti koulujen alettua. Yksi oppilas oli erityisesti joutunut muiden kiusaamisen kohteeksi. Luokalla oli puolet tyttöjä ja puolet poikia. Syksyn edetessä kiusaaminen oli saanut monia eri ulottuvuuksia, eikä kohdistunut enää vain yhteen oppilaaseen.

Oppilaiden keskinäisen kiusaamisen lisäksi uhma kohdistui myös opettajiin ja muihin aikuisiin. Kiusaamista oli esiintynyt sanallisesti ja fyysisesti. Ennakkotietona luokasta meillä oli käytössä opettajien, rehtorin ja kuraattorin kertomukset sekä opinto-ohjaajan teettämä sosiogrammi. Sosiogrammi tuki kertomuksia luokan oppilaiden välisistä suhteista. Kiusattua kukaan ei nimennyt kaverikseen. Kiusattu itse nimesi kaverikseen kaksi oppilasta, jotka usein myös kiusasivat häntä. Kiusattu oli myös itse kiusaaja. Hänen varsinaiseksi kiusaajakseen nimettiin yksi henkilö.

Aloitimme tapaamisten suunnittelun tapaamalla rehtorin, koulukuraattorin ja luokanvalvojan. Olimme myös mukana luokan oppilaiden vanhemmille järjestetyssä ylimääräisessä vanhempainillassa, jossa keskusteltiin luokan kiusaamistilanteesta. Keskustelimme vanhempien kanssa myös meidän roolistamme luokan kanssa työskentelyssä tulevan lukuvuoden aikana.

4.1 Verkostopalaveri

Luokan kanssa työskentely alkoi verkostopalaverilla, jonka koulu oli kutsunut koolle. Tapasimme luokan verkostopalaverissa ensimmäistä kertaa. Verkostopalaverissa oli meidän lisäksi luokan oppilaat, luokanvalvoja, koulukuraattori ja kaksi verkostokonsulttia. Verkostokonsultit olivat Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden työntekijöitä, jotka oman työnsä ohella tekevät verkostokonsultin työtä.

Verkostopalaveri toteutettiin konsulttien vetämänä Tulevaisuuden muistelu – menetelmää käyttäen. Tulevaisuuden muistelu on ennakointidialogi, jonka on kehittänyt Stakes. Tulevaisuuden muistelu –palaveria voi käyttää tilanteissa, joissa asiakkaalla on ympärillään monta eri työntekijätahoa. Palaveria voi käyttää myös, mikäli osapuolet ovat tyytymättömiä toistensa tekemisiin ja tarvitsevat yhteisymmärryksen löytämiseen ulkopuolista tukea. (Tulevaisuuden muistelu – asiakaspalaveri.) Ryhmä teki itselleen tavoitteet luokan tilanteesta keväälle 2013.

Verkostopalaveri toteutettiin nuorisotalolla, jotta ympäristö olisi neutraalimpi. Palaverissa oli verkostokonsulttien ennalta suunnittelemat teemat ja kysymykset, joihin oppilaat tuottivat itse vastaukset. Luokka jaettiin neljään eri ryhmään, jotka luokanvalvoja määräsi. Ryhmien jaossa oli otettu huomioon oppilaiden keskinäiset suhteet, eivätkä kaverit päässeet samaan ryhmään. Jokaisessa ryhmässä oli aikuinen varmistamassa työskentelyn sujumisen ja asiassa pysymisen. Vastaukset kirjoitettiin isoille papereille, jotka jokainen ryhmä esitteli muulle luokalle.

4.2 Verkostopalaverin teemat

Ensimmäisenä teemana oli hyvä tilanne. Ollaan toukokuussa 2013, asiat ovat hyvin, miten ne ovat? Mitä hyviä asioita luokalle on tapahtunut?

Oppilaiden mielestä hyvä tilanne on, kun toisten asioihin ei puututa, ketään ei kiusata, ilkeily on loppunut, kukaan ei varastele eikä luokassa riehuta. Toiveena oli myös, että kukaan ei käyttäydy väkivaltaisesti muita kohtaan, ja että jokainen saa olla sellainen kuin haluaa.

Oppilaat halusivat, että luokassa olisi hyvä yhteishenki, ja kaikki tulisivat toimeen keskenään. Luokanvalvojan toivottiin vaihtuvan. Urakoinnista oppilaat toivoivat palkittavan ja luokassa toivottiin tehtävän enemmän ryhmätöitä. Oppilaat toivoivat myös, että opettaja ei ottaisi kaikkia juttuja tosissaan ja, että opettajien ja oppilaiden välillä vallitsisi luottamus. Oppilaat toivoivat, että luokalle olisi kerätty rahaa, pidetty pikkujoulut ja tehty luokkaretki Tuosaan. Haluttiin myös rentoutumista ja taukoja koulutyön ohessa.

”että oltaisi ymmärretty mitä vähemmän kiusataan/käyttäydytään huonosti sitä parempi luokka oltaisiin.”

Seuraavaksi oppilaat pohtivat tekojen ja tuen merkitystä. Mitä itse olen tehnyt hyvän tilanteen saavuttamiseksi? Kuka on tukenut?

Itse osaan käyttäytyä, en käytä loukkaavia sanoja, en uhmaa opettajaa, kunnioitan toista, yritän tulla kaikkien kanssa toimeen, ajattelen mitä sanon, olen positiivisempi, osaan pitää salaisuuksia, en mene muiden mukaan, lopetan kiusaamisen, hölmöilyn ja arvostelun.

Oppilaita ovat tukeneet toiset oppilaat, tukioppilaat, kaverit, perhe, vanhempainneuvosto, luokanvalvoja, opettajat, kuraattori, verkostokonsultit, sosionomiopiskelijat ja nuorisotyöntekijät.

Viimeisenä teemana olivat uhat ja pelot. Mikä voisi estää tähän tilanteeseen pääsemisen?

Esteenä voi olla yhteistyöhaluttomuus, oppilaiden vanhemmat, opettaja ei suosittuisi luokkaretkeen, opettajia ei kiinnosta, luokanvalvoja ei vaihtunut, koulu ei antanut mahdollisuutta, lupauksia ei pidetty, hölmöily jatkui tai kaikki eivät sitoutuneet. Yhteinen innostus vähentäisi huolta.

4.3 Tavoitteet ja toteutus

Verkostopalaverin lopuksi vastausten pohjalta tehtiin yhteiset tavoitteet ja suunnitelma niiden toteuttamiseksi. Tavoitteena oli kiusaamisen loppuminen ja luokan tilanteen paraneminen. Oppilaiden toiveesta heidän ensimmäisenä tehtävänä oli järjestää yhdessä luokalle pikkujoulut. Keväälle oppilaat toivoivat

luokkaretkeä Tuosaan, joka voitaisiin toteuttaa, mikäli luokan tilanne paranee. Oppilaiden tukena matkalla olisivat sosionomiopiskelijat, luokanvalvoja, kuraattori, rehtori, vanhemmat ja toiset oppilaat. Kaikki allekirjoittivat suunnitelman ja sitoutuivat yhdessä toimimaan suunnitelman toteutumiseksi. Seurantapalaveri sovittiin verkostokonsulttien kanssa huhtikuulle 2013.

Verkostopalaverin pohjalta lähdimme miettimään työskentelylle tavoitteita sekä keinoja niiden saavuttamiseksi. Teimme karkean toimintasuunnitelman koko vuodelle, jota päivitimme ja tarkensimme tapaamisten edetessä. Jokaisen tapaamisen suunnittelimme tarkasti etukäteen.

Kävimme tapaamassa luokkaa keskimäärin viikoittain. Alussa keskityimme tutustumaan luokkaan ja annoimme oppilaille aikaa tutustua meihin. Olimme oppitunneilla mukana muutaman kokonaisen päivän havainnoimassa ja tarvittaessa avustamassa opettajaa. Näin pystyimme havainnoimaan oppilaita heidän normaalissa toimintaympäristössään oppitunnilla. Varsinaiset toiminnalliset tapaamiset aloitimme vasta tämän jälkeen. Aikaa käytimme yhdellä kertaa puolesta tunnista reiluun tuntiin.

Tapasimme luokkaa yhteensä 20 kertaa lukuvuoden aikana. Ensimmäinen tapaaminen oli marraskuussa ja viimeinen toukokuussa. Kävimme monilla eri oppitunneilla tapaamassa luokkaa, jotta aika ei ollut aina samalta oppiaineelta pois. Pidimme tapaamisista päiväkirjaa, johon kirjasimme tapaamisen tavoitteet, ohjelman ja toteutuksen. Pohdimme tapaamisten jälkeen, mikä onnistui ja mikä ei. Keskustelimme mahdollisista tilanteeseen vaikuttavista tekijöistä.

Koulu oli osaltaan mukana vaikuttamassa luokan tulehtuneeseen tilanteeseen erilaisin lähestymistavoin ja menetelmin. Koulun omaa toimintaa oli arjessa vaikuttamisen lisäksi käytössä oleva KiVa Koulu -toimintamalli. Koulun ulkopuolista toimintaa oli verkostopalaveri, meidän ohjaama toiminta sekä Keep Cool, jossa osa oppilaista kävi keväällä kerran viikossa.

Keep Cool -tiimit ovat osa Non Fighting Generationin toimintaa. NFG:n kohde-ryhmänä ovat teini-ikäiset 13–19 -vuotiaat nuoret. Keep Cool -tiimit on tarkoitettu nuorille, jotka käyttäytyvät aggressiivisesti muita kohtaan. Ryhmässä keinoja nuorten kanssa keksitään erilaisiin hankaliin ja vaikeisiin tilanteisiin, ettei nuori

sorru tekoihin, joista on huonoja seurauksia itselle, omalle tulevaisuudelle tai muille ympärillä oleville ihmisille. (Non Fighting Generation ry.)

5 Opinnäytetyön tavoitteet

Opinnäytetyön ensisijaisena tavoitteena oli ehkäistä kiusaamista ja vähentää jo luokassa esiintyvää kiusaamista. Tavoitteena oli myös parantaa luokan ilmapiiriä ja ryhmähenkeä.

Tulevina sosionomeina omia tavoitteenamme oli kehittää työskentelyn aikana yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, ryhmänohjaus- ja ryhmänhallintataitoja, erilaisten toiminnallisten menetelmien käyttöä sekä nuorten kasvun ja sosiaalisen toimintakyvyn tukemista. Tavoitteena oli myös kehittää teoreettista osaamista aiemmin mainituista aiheista sekä koulukiusaamisesta ja siihen vaikuttamisesta.

Oppilaiden asettamia tavoitteita olivat kiusaamisen loppuminen, luokan pikkujoulujen järjestäminen ja luokkaretki Tuosaan.

6 Opinnäytetyössä käytettävät menetelmät

Opinnäytetyön menetelmänä oli toiminnallinen opinnäytetyö. Toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena on käytännön toiminnan ohjeistaminen, opastaminen tai toiminnan järjestäminen. Toiminnallinen opinnäytetyö voi tuottaa esimerkiksi perehdytyskansion, tapahtuman toteutuksen tai projektin. (Vilka & Airaksinen 2003, 9.) Meidän opinnäytetyömme oli projektiluontoinen.

Toteutimme opinnäytetyömme luokan kanssa toiminnallisia menetelmiä käyttäen. Ryhmäytymistä tukevinä toiminnallisina menetelminä käytimme tutustumis- ja vuorovaikutusharjoitteita, näyttelemistä sekä leikkejä. Leikkeinä olivat esimerkiksi hampaattomat eläimet, rikkinäinen puhelin ja hedelmäsalaatti. Pelasimme myös Alias - sananselityspeliä. Näyttelimme stay - kuvien avulla kiusatuksi joutuneen tunteita ja kokemuksia. Jokaisella kerralla myös keskustelut olivat osana toimintaa. Muutamalla tapaamisella painotimme keskustelua ja oppilaiden omaa pohdintaa.

Käytimme yhtenä menetelmänä myös osallistuvaa havainnointia. Osallistuimme itse toimintaan, jonka aikana havainnoimme ryhmää. Tapaamisten edetessä kiinnitimme huomiota yksilöiden käyttäytymiseen ryhmässä sekä ryhmän toimimiseen kokonaisuutena. Havainnoimme miten luokan ryhmäyttäminen ja kiusaamiseen puuttuminen vaikuttaa luokan ryhmähengen kehittymiseen.

Suunnittelimme jokaiselle tapaamiselle oman teemansa. Ensimmäisenä teemanä oli tutustuminen. Toisella tapaamisella suunnittelimme jo pikkujouluja. Pikkujoulujen jälkeen teemoina olivat työrauha, ryhmätoiminta, toisesta kertominen ja luokkakaveriin tutustuminen. Käsittelimme myös suvaitsevaisuutta, syrjimistä, kiusaamista sekä henkistä ja fyysistä väkivaltaa. Harjoittelimme puheenvuoron antamista muille sekä toisten huomioonottamista. Teemat suunnittelimme usein oppitunnin aiheen mukaan. Toiminnan aikana palautimme luokalle mieleen verkostopalaverissa sovitut tavoitteet. Oppilaiden toiveesta katsoimme myös elokuvan. Viimeisellä tapaamiskerralla pyysimme oppilaita kirjallisen palautteen toiminnasta.

Jaoimme eri toiminnoissa luokan usein sekaryhmiin. Sekaryhmien tarkoituksena oli harjoitella toisten kanssa toimeen tulemistä. Toisten huomioonottamista ja yhteispeliä harjoittelimme myös esimerkiksi liikunnan avulla joukkuelajeissa. Puheenvuoron antamista harjoittelimme jokaisella kerralla pitämällä huolta siitä, että vain yksi puhuu kerrallaan ja jokainen sai asiansa sanottua. Toisesta kertomista, kuuntelemista ja puheenvuoron antamista harjoiteltiin muun muassa parityöskentelynä, jossa oppilaat tutustuivat toisiinsa ja esittelivät toisensa muulle luokalle.

Harjoittelimme oppilaiden kanssa myönteisen palautteen antamista. Jokaiselle oppilaalle jaettiin oma paperi, johon kirjoittivat oman nimensä. Paperit laitettiin kiertämään järjestyksessä. Jokainen oppilas kirjoitti kaikille luokkalaisilleen jonkin positiivisen ominaisuuden tai asian, tai piirsi ainakin hymynaaman. Lopuksi oma paperi palautui omistajalleen.

Keskustelimme oppilaiden kanssa muun muassa siitä, mikä on henkistä ja fyysistä väkivaltaa samalla sanoittaen oppilaille heidän tekojaan. Luokan taululla oli otsikot henkinen ja fyysinen väkivalta, joiden alle oppilaat kertoivat mieles-

tään kyseisiin aiheisiin kuuluvia asioita. Keskustelimme oppilaiden tuottamista asioista, kuten henkisen väkivaltaan kuuluvasta haukkumisesta. Pohdimme oppilaiden kanssa, mitä haukkuminen on ja kuka määrittää, mikä on haukkumista. Kiusaamattomuutta, syrjimättömyyttä ja suvaitsevaisuutta tuimme toiminnan aikana puuttumalla epäasialliseen käyttäytymiseen ja keskustelemalla kyseisistä asioista.

Käytimme apuna myös kuvataidetta. Luokka askarteli omakuvat, josta yhdistettiin ryhmäkuva (Kuva 1). Jokainen oppilas teki itseään kuvastavan hahmon tai maskotin. Oppilaat saivat itse valita, mitä materiaaleja omakuvaan käyttivät. Lopuksi kuvat yhdistettiin ryhmäkuvaksi. Teemana oli, millaisena oppilaat itsensä näkevät, ja miten jokainen omana erilaisena yksilönään kuuluu luokkaan.

Kuva 1. Ryhmäkuva, kuvaaja Riina Rauhamäki

Käytettyjen menetelmien toimivuutta arvioimme suoran palautteen sekä yksilössä että ryhmässä tapahtuvien muutosten ja reagoinnin avulla. Muutimme aktiivisesti suunnitelmia ja toimintaa luokan palautteen mukaan.

7 Johtopäätökset

7.1 Omat havainnot ja kokemukset

Tapaamiset sujuivat pääpiirteissään hyvin. Syksyn tapaamisten aikana oppilaat olivat vielä vieraskoreita, ystävällisiä ja uteliaita. Heti koulujen alettua ryhmässä

alkanut levottomuus näyttäytyi kuitenkin myös meille ensimmäisestä tapaamisesta eli verkostopalaverista lähtien. Luokan levottomuus esiintyi ajoittain esimerkiksi metelöimisellä, kovaan ääneen puhumisella, uhoamisella, tuolissa pyörimisellä, kaverin hännäämisellä, opettajan vastustamisella ja yleisenä rauhattomuutena. Eniten rauhattomuutta aiheuttivat muutamat oppilaat. Loppuvuodesta 2012 luokasta siirrettiin yksi oppilas pois. Tilanne rauhoittui hetkeksi, kun ryhmän roolit menivät sekaisin.

Oppilaiden välitavoitteena ollut pikkujoulujen järjestäminen luokalle sujui melko hyvin. Suunnittelu aloitettiin jakamalla oppilaat kolmeen eri ryhmään. Muodostettujen ryhmien vastuuna olivat pikkujoulujen musiikki, ohjelman ja tarjoilun suunnittelu. Oppilaat saivat toivoa itselleen mieluisinta ryhmää ja vastuualueita. Toiveiden mukaisesti muodostettuna ryhmien oppilasmäärät olisivat olleet epätasaiset, joten muutimme ryhmien kokoonpanoja sopivimmiksi. Ryhmien jaon jälkeen suunnittelun aloittamisessa oli hieman hankaluuksia, koska oppilaat eivät aluksi ottaneet vastuuta itselleen. Osalle oppilaista ryhmätyöskentely oli haastavaa ryhmäläisten henkilökemioiden ja motivaation puutteen vuoksi. Kehotuksien ja tuen avulla oppilaat saivat kuitenkin kohtalaiset suunnitelmat tehtyä. Pikkujoulut onnistuivat ja sujuivat mukavissa tunnelmissa.

Tapaamisten edetessä kevätpuolella luokan vieraskoreus loppui, ja meitä kohtaan alkoi voimakas vastustus tiettyjen oppilaiden osalta. He kyseenalaistivat sitä, miksi käymme tapaamassa luokkaa, ja mitä teemme heidän kanssaan. Luokalla oli muutenkin yleistä vastustusta ja uhmaamista heidän kanssaan työskenteleviä aikuisia kohtaan. Työrauhan säilyttäminen oli useimmilla oppitunneilla haastavaa. Havaitimme, että eri opettajien tunneilla oppilaat käyttäytyivät eri tavalla, riippuen siitä, miten he olivat tottuneet kyseisen opettajan kanssa käyttäytymään. Työrauhaan vaikutti selvästi myös se, kun ”häiriköt” eivät olleet koulussa.

Toimintamme aikana opettajien rooli vaihteli aluksi paljon. Ryhdyimme ottamaan enemmän opettajia huomioon suunnittelussamme ja sovimme etukäteen rooleistamme tapaamisten aikana. Joidenkin tapaamisten kohdalla toivoimme enemmän vastuuta ryhmänhallinnasta meille, kun joillakin taas toivoimme opettajan auttavan enemmän työrauhan ylläpitämisessä.

Tapaamisten edetessä ryhmässä sekä oppilaiden käyttäytymisessä ei tuntunut tapahtuvan muutosta. Ryhmähengessä oli kuitenkin havaittavissa pientä positiivista muutosta. Kiusaaminen jatkui siitä huolimatta. Kiusaaminen näkyi esimerkiksi haukkumisena, ilmeilynä, toisten vähättelynä, ilkkumisena, tavaroiden piilottamisena tai varastamisena, lyömisenä, tönimisenä tai hiljaisena hyväksyntänä. Oppitunneilla ei useimmiten ollut kunnollista työrauhaa. Oppilaat metelöivät eivätkä aina kuunnelleet opettajia. Omia havaintojamme vahvisti opettajien viesti siitä, että tilanne ei ollut lukuvuoden aikana juurikaan rauhoittunut. Oppitunneilla oli koko toimintamme loppuun asti tasaisen levoton meininki.

Luokkaretki Tuosaan ei toteutunut. Keväällä oppilaat ilmaisivat haluttomuutensa luokkaretkettä kohtaan. He eivät olleet valmiita tekemään töitä retken eteen, esimerkiksi keräämään rahaa. Myöskään luokkaretken ehtona ollutta luokassa tapahtunutta muutosta parempaan suuntaan, ei juuri ollut tapahtunut.

Useammalla tapaamisella kaikki sujui kuitenkin hyvin levottomuudesta huolimatta. Ansaitsimme useimpien oppilaiden luottamuksen. He uskalsivat puhua meille asioista suoraan ja rehellisesti. Oppilaat muistivat lähes aina mitä olimme edellisellä kerralla tehneet ja olivat jopa jääneet miettimään asioita. Oppilaat lähtivät aina hyvin mukaan tekemiseen alkukapinan jälkeen. Välitön palaute oli negatiivisempaa, kun taas loppupalautteen mukaan olimme onnistuneet.

7.2 Luokan palaute

Kevään viimeisellä tapaamisella pyysimme oppilailta kirjallisen loppupalautteen. Palautteessa oli neljä kysymystä. Ensimmäisenä kysymyksenä oli onko luokan tilanne muuttunut viime syksystä, jos on, niin millä tavalla. 14:sta oppilaasta kymmenen vastasi, että luokkahenki on parantunut, kolme ei osannut sanoa mitään ja yhden mielestä tilanne ei ollut muuttunut.

”luokkahenki on muuttunut ja tulemme toimeen toistemme kanssa.”

Toiseksi kysyimme, mikä toiminnassa oli hyvää ja mistä pidit. Kolme oppilaista vastasi pitäneensä leikeistä. Kolmen mielestä oli mukavaa, kun ei tarvinnut opiskella ja kahden mukaan yhteinen tekeminen oli hyvä asia. Yksittäisinä hyvi-

nä asioina nähtiin tunnin keskeytys, elokuvat ja ”hyvää läppää”. Kolme ei pitänyt mistään.

Kolmanneksi kysyimme mitä kehitettävää toiminnassamme olisi. Suurin osa ei osannut sanoa tai oli jättänyt kohdan tyhjäksi, kolmen mielestä ei ollut mitään kehitettävää. Loput vastaukset: ”kasvaka”, ”kaikki”, ”jep”, ”lukekaa läksyt”, ”voisitte tulla useemmi” ja ”jotkut pelit/leikit oli tylsiä”.

Neljäntenä kohtana oli vapaa sana, johon ei tullut sisäpiirivitsejä kummempia kommentteja.

8 Pohdinta

Opinnäytetyömme tavoitteena oli ehkäistä ja vähentää jo luokassa esiintyvää kiusaamista sekä parantaa luokan ryhmähenkeä. Meidän kokemuksemme mukaan muutosta ei liiemmin tapahtunut. Kiusaaminen jatkui osin edelleen. Ryhmähengessä koimme tapahtuneen pientä muutosta parempaan suuntaan. Oppilaiden palautteen mukaan luokassa oli kuitenkin tapahtunut pientä muutosta parempaan suuntaan.

Oppilaiden välitavoitteena olleet luokan pikkujoulut onnistuivat hyvin. Luokkaretki Tuosaan jäi toteuttamatta oppilaiden haluttomuuden vuoksi. Kiusaaminen ei loppunut luokassa toimintamme aikana, vaikka oppilaiden omana tavoitteena oli ollut kiusaamisen loppuminen ja ryhmähengen parantaminen.

Koimme, että sekä meidän että koulun järjestämä tuki yhteensä oli riittämätöntä. Mahdollisia syitä tähän olivat tuen vähäisyys ja pirstaleisuus. Meidän toimintamme oli riittämätöntä luokan tarpeisiin nähden. Oman opiskelumme ohella resurssimme olivat liian pienet ryhmän vaativuuteen nähden. Lukujärjestystemme takia pystyimme sopimaan luokan tapaamista vain muutaman kerrallaan, eikä meillä ollut aikaa käydä luokassa kuin kerran viikossa. Järjestämämme toiminta ei siis ollut tarpeeksi intensiivistä.

Kaikki luokalle järjestetyt toiminnot olivat toisistaan irrallisia osia kokonaisuudesta, joilla yritettiin auttaa luokkaa yli konflikteista. Keep Cool vaikutti meidän toimintaamme jonkin verran. Osa oppilaista kävi Keep Coolissa kerran viikossa.

Näiden oppilaiden mukaan siellä käsiteltiin monia samoja asioita, joita me käsitelimme koko luokan kanssa. Oppilaat ilmoittivat vain, että osaavat asiat jo, mutta eivät tuoneet osaamistaan esille. Meidän toimintamme oli heidän mielestään paljon tylsempää, koska emme tarjonneet kahvia ja pullaa.

Joinakin kertoina olisi ollut tehokkaampaa jakaa luokka pienryhmiin, mutta tähän olisi tarvittu enemmän ohjaajia. Pienemmissä ryhmissä keskustelu olisi voinut olla turvallisempaa ja hedelmällisempää. Työskentelimme lähinnä puolen luokan tai koko ryhmän kanssa. Jo koko ryhmän kanssa työskentely oli iso haaste. Oppilaiden huono ja levoton käyttäytyminen aiheutti lisähaastetta. Toimintaamme vaikutti paljon myös oppilaiden huonot välit toisiinsa. Piti tarkkaan pohtia mitä harjoituksia luokan kanssa pystyi toteuttamaan ruokkimatta kiusaamista. Otimme huomioon toiminnan suunnittelussa luokan välittömän palautteen. Havainnoimme myös luokan reagointia toimintaan. Näiden perusteella muutimme suunnitelmia ja toimintaa.

Luokassa oli havaintojemme mukaan useita rooleja, kuten kiusaaja, häirikkö, johtaja, hiljaiset sivusta katsojat, hurmurit ja kiusattu (vrt. Kopakkala 2005). Osa oppilaista oli saanut itselleen hauskuuttajan roolin heti koulujen alettua, joten myöhemmin syksyllä roolien muuttaminen oli hankalampaa. Myös kiusatun rooli säilyi paremmista hetkistä huolimatta.

Verkostokonsultit eivät tulleet sovitusti lukukauden lopussa. Nuoret ihmettelivät ja kyselivät, milloin verkostokonsultit tulevat. Koulu oli yrittänyt olla konsultteihin yhteydessä, mutta eivät saaneet heihin yhteyttä.

Uskomme, että toimintamme tulokset näkyvät joskus tulevaisuudessa.

8.1 Oma oppiminen

Omat tavoitteemme toteutuivat hyvin. Saimme paljon lisää kokemusta ryhmänohjauksesta ja ryhmänhallinnasta. Koemme kehittyneemme ryhmänohjauksessa paljon. Opimme eri menetelmien käyttöä ja saimme varmuutta luovuuden käyttöön. Myös vuorovaikutus- ja yhteistyötaitomme kehittyivät. Teimme paljon yhteistyötä eri opettajien ja koulun muun henkilökunnan kanssa. Työskente-

lymme aikana jouduimme kehittämään erityisesti yhteistyötaitoja opettajien kanssa toimiessamme.

Olemme saaneet myös teoreettista tietopohjaa ryhmän kehityksestä ja -hallinnasta, koulukiusaamisesta, nuorten sosiaalisesta kehityksestä sekä erilaisista menetelmistä.

Otimme oppilaiden palautteen hyvin huomioon. Saimme oppilailta joka tapauksella suoraa palautetta. Palautteen pohjalta muutimme suunnitelmia. Suunnitelmien muutokset olivat useimmiten onnistuneita. Tämä näkyi oppilaiden käytöksessä ja palautteessa. Osasimme olla joustavia tarpeen tullen, tarkoitusta unohtamatta. Myös ajoittainen rajojemme testaaminen vaati kärsivällisyyttä, joka kehittyi opinnäytetyöprosessin aikana.

8.2 Eettisyys ja luotettavuus

Eettisten näkökulmien huomioon ottaminen on työskentelyssä tärkeää. Opinnäytetyöllä on hyväksytty tutkimuslupa kasvatus- ja opetustoimelta.

Luottamuksen syntyminen on alallamme asiakassuhteen perusta. Ymmärretyksi tuleminen ja kunnioitus puolin ja toisin saa luottamuksen säilymään. Omista asioista avautuminen vaatii luottamusta oppilaan ja ohjaajan välillä. Ohjaajan on tärkeä olla luottamuksen arvoinen ja toimia aina oppilaan parhaaksi. Luottamusta ei synny ilman ohjaajan läsnäoloa ja aitoa välittämistä. (Mattila 2008, 12–25.)

Meidän ja useimpien oppilaiden välille muodostui luottamuksellinen suhde. Oppilaat uskalsivat lähestyä meitä ja pohtia luokan asioita kanssamme avoimesti. Luottamuksen ansaitsemiseksi aito kiinnostus ja kohtaaminen on ensiarvoisen tärkeää.

Aito kohtaaminen tapahtuu ihmisenä ihmiselle omaa persoonaa apuna käyttäen. Ihminen on osattava kohdata omana itsenään piiloutumatta ammatillisuuden taakse. Oikeaa kohtaamista ei tapahdu, jos ohjaaja suorittaa tehtävänsä esimerkiksi kiireessä tai rutiininomaisesti. Suorittamisen tilalle pitää opetella olemista, neuvomisen tilalle jakamista ja ymmärtämisen tilalle välittämistä. (Mattila 2008, 12.)

Meidän kaikkien yhteiselämän lähtökohta on toistemme arvostaminen. Arvostamista voidaan hyvin pitää eettisesti tavoiteltavana ja kehitettävänä. Arvostavassa ja kunnioittavassa ilmapiirissä toteutuu kunnollinen rakentava vuorovaikutussuhde. Ihmisen omaa persoonaa tulee myös kunnioittaa. Tämä tapahtuu, kun ottaa toisen vakavasti. (Mattila 2008, 13–15.) Keskustelimme luokan kanssa paljon toisten arvostamisesta ja kunnioittamisesta. Koemme, että toisen arvostaminen on hyvien suhteiden lähtökohta. Arvostuksen puute näkyi ja heijastui voimakkaasti ryhmähenkeen.

Kaikkia on tärkeää kohdella oikeudenmukaisesti. Oikeudenmukaisuuden toteutuminen edellyttää toisaalta harkittuja arvoja, rakenteita ja toimintasuunnitelmia, toisaalta se toteutuu arjessa ihmisten välillä. On tärkeää, että syrjinnän ehkäisy, reiluus ja oikeudenmukaiset arvot toteutuvat kohtaamisessa. (Mattila 2008, 27.) Kohtelimme oppilaita tasa-arvoisesti. Kukaan ei ollut paremmassa asemassa kuin toinen. Mahdollinen aikuisten luoma eriarvoisuus näyttäytyy oppilaille hiljaisena hyväksyntänä, ja vaikuttaa oppilaissa kapinan voimistumisena ja kiusaamisen lisääntymisenä.

Tulosten luotettavuuden arvioinnissa on tärkeää ottaa huomioon, että meidän ja opettajien havainnot luokan tilanteesta ovat vain aikuisten näkemys asiaan. Jokaisen henkilön havaintoihin vaikuttavat sen hetkinen tarvetila, mielenkiinto ja aiemmat kokemukset (Vilkkä 2006, 11). Sitä mitä, jokainen oppilas tuntee ja kokee itse tilanteesta, ei voi tietää. Myös oppilaiden palautteeseen on voinut sillä hetkellä vaikuttaa esimerkiksi vieressä istuva kaveri tai sen hetkinen tunne-tila.

Opinnäytetyöprosessi kokonaisuudessaan sujui hyvin. Vastoinkäymisistä selvisimme kunnialla. Olemme pysyneet hyvin opinnäytetyöprosessin aikataulussa. Ohjaavan opettajan tukea olemme tarvinneet toiminnan aikana melko vähän. Tarvittaessa olemme kuitenkin ottaneet yhteyttä. Enemmän tukea tarvitsimme raportin kirjoittamisvaiheessa. Tiukka aikataulu ja sen luoma paine on auttanut toimimaan tehokkaasti raportin kirjoittamisessa.

Tulevina sosionomeina ja opinnäytetyön tekijöinä meitä sitoo vaitiolovelvollisuus. Hävitämme salassa pidettävät materiaalit asianmukaisesti opinnäytetyön valmistumisen jälkeen.

8.3 Tulosten hyödyntäminen ja jatkotutkimusaiheet

Jatkotutkimusaiheina voisi olla selvittää miten oppilaat kokevat opettajien ja muun henkilökunnan puuttumisen koulukiusaamiseen. Huomaavatko opettajat kiusaamisen? Miten kiusaamiseen puututaan? Puuttuvatko opettajat tarpeeksi? Miten oppilaat haluaisivat kiusaamiseen puututtavan?

Tuloksia voi hyödyntää esimerkiksi ryhmäkokoja miettiessä. Toiminnalliset ryhmät toimivat paremmin pienemmällä osallistujamäärällä. Tilanteen hankaluuden ja nuorten iän vuoksi pienryhmät olisivat toimivampia. Toiminnasta olisi näin enemmän hyötyä osallistujille.

Intensiivisempi jatkotyöskentely ryhmän kanssa olisi oppilaille hyödyksi. Tärkeää olisi myös kiusaamisen seuranta, sen ehkäiseminen ja siihen puuttuminen.

Lähteet

Aaltonen M, Ojanen, T., Vihunen, R. & Vilén, M. 2003. Nuoren aika. Porvoo: WSOY.

Aho, S. & Laine, K. 2004. Minä ja muut. Kasvaminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Helsinki: Otava

Banks, S. 2012. Global ethics for social work? A case-based approach. In opus Banks, S & Nohr, K. (toim.) Practising Social Work Ethics Around the World. New York: Routledge, 1-31.

Hamarus, P. 2012. Haukku haavan tekee. Puhutaan yhdessä koulukiusaamisesta. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hamarus, P. 2008. Koulukiusaaminen. Huomaa, puutu, ehkäise. Helsinki: Kirjapaja.

Joronen, K. 2005. Adolescents' Subjective Well-being in their Social Contexts. University of Tampere. Department of Nursing Science. Academic Dissertation.

Kauppila, R. 2005. Vuorovaikutus ja sosiaaliset taidot. Vuorovaikutusopas opettajille ja opiskelijoille. Jyväskylä: PS-kustannus.

Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Helsinki: WSOY.

Kopakkala, A. 2005. Porukka, jengi, tiimi. Ryhmädynamiikka ja siihen vaikuttaminen. Helsinki: Edita Prima Oy.

Mattila, K-M. 2008. Arvostava kohtaaminen. Arjessa, auttamistyössä ja työyhteisössä. Juva: PS-kustannus.

Non Fighting Generation ry. www.nfg.fi Luettu 26.8.2013.

Opetushallitus. 2012. Oppilas- ja opiskelijahuollon opas. http://www.oph.fi/oppilashuollon_opas/yksilollinen_oppilashuolto/vakivalta_kiusaaminen_ja_hairinta/kiusaaminen/kiusaamiseen_puuttuminen Luettu 20.7.2013.

Perusopetuslaki 21.8.1998/628.

Rikoslaki 19.12.1889/39.

Salmivalli, C. 2010. Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, a. 2013. Koulukiusaaminen. Kouluterveyskysely. http://www.thl.fi/attachments/kouluterveyskysely/Tulokset/Tulokset_alueittain/Esuomi/Ekar/koulukiusaaminen.xls Luettu 15.7.2013.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, b. Nuorten hyvinvointi Etelä-Karjalassa 2002-2010. Kouluterveyskysely 2002–2010.
http://www.thl.fi/attachments/kouluterveyskysely/Tulokset/Tulokset_alueittain/Esuomi/Ekar/Ekar_pk.pdf Luettu 15.7.2013.

Tulevaisuuden muistelu –asiakaspalaveri. Helsinki sosweb.
<http://www.helsinki.fi/sosiaalityo/tietoa/sosweb/sivut/tulevmuistelu.htm> Luettu 4.11.2013.

Vilka, H. 2006. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Tammi.

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.